

Църквата „Св. Неделя“

Църквата „Света Неделя“ в София

„Св. Неделя“ в София е катедрална църква в центъра на града, неколккратно преустройвана. Паметник на културата. Построена е върху земна тераса, под която са запазени части от античното наследство на Сердика (днес София).

На това място е имало стара църква, в която са се пазели (пазят се и днес в новата църква) мощите на Стефан Урош II Милутин (около 1253–1321, сръбски крал от 1282, канонизиран за светец), поради което е наричана „Св. Крал“. През 1856 Софийският строителен еснаф начело с коджабаши Димитър (Мито) Манолов започва градеж на нова църква. Строежът временно е спрян и е завършен след 1863 от майстор Иван Боянин, подпомогнат от сина си Ангел. Новият храм е в стила на възрожденската църковна архитектура. Сградата е внушителна по обем, с три купола, подредени по надлъжната ос, и две леки и високи кули звънарници в западната си част. Открита аркада обхваща западната и по-голямата част от двете странични фасади. След Освобождението, 1878 сградата е реконструирана (1885–86) от руския архитект Л. О. Василев и от архитект Никола Лазаров. Капителите на колоните са резбовани от Макрий Негриев. Иконостасът е дело (1863–65) на Антон Станишев. Тронът е от Иван Травнишки. На 16 април 1925 в църквата е извършен терористичен акт от представители на Военната организация на Българската комунистическа партия (атентат в църквата „Св. Неделя“). Убити са над 150 души (народни представители, генерали и др.), църквата е разрушена; построена е отново през 1931 по проект на архитектите Иван

Васильов и Димитър Цолов. Днешният храм е централна куполна сграда с обширно вътрешно пространство. Във външната архитектура умело са включени елементи от старата възрожденска църква – отворена аркада от север и юг, стройна кула звънарница и ниски куполчета над притвора от запад. Част от апостолските и от празничните икони са рисувани от Никола Доспевски. „Св. Неделя“ е храм на Софийската митрополия.

Плиска

Плиска е първата столица на средновековната българска държава (681–893). Национален историко-археологически резерват. Национален туристически обект. Развалините ѝ са на 3 км северно от днешния град. Спомената е като град, основан от хан Аспарух, в т.нар. Български апокрифен летопис от 11 в. В съчинението на византийския хронист Лъв Дякон името е Плискува, у Анна Комнина е Плискова, в западноевропейските географски карти е отбелязана с името Плиска.

Плиска е построена на мястото на аул. През 811 г. е опожарена и разорена от войските на Никифор I Геник. Възстановена е до края на управлението на хан Крум. След покръстването на българите през 865 г. в Плиска идват учениците на Константин-Кирил Философ и Методий – Климент Охридски, Наум Охридски и Ангеларий (настанени са при Есхач и Чеслав) и благодарение на тяхната просветителска дейност са положени основите на Плисковско-Преславската книжовна школа. След преместването (893) на столицата във Велики Преслав, Плиска продължава да е сред стопанските и културните центрове на българската държава (във Външния град са построени жилищни сгради, малки църкви; при Южната порта на Вътрешния град – занаятчийски и търговски помещения). Превзета е (1001 г.) от византийските войски и става център на византийската администрация. Запада след набезите на печенегите (1048 г.).

През 17 в. от Плиска има само развалини. Предполагането, че руините при село Абоба са останки от първата

Снимка на Паиска отгоре

столица, е изказано от Константин Иречек (1884) и от Карел Шкорпил, който заедно с Фьодор Успенски прави (1899–1900) разкопки, организирани от Руския археологически институт в Константинопол. Разкрити са части от най-ранното землено-дървено укрепление. През 1905 г. е открит Чаталарският надпис, в който е споменато името Плиска. Укрепленията са изградени в три включени един в друг пояса и оформят т.нар. Външен град, Вътрешен град и Дворцов център. Крепостта е оградена със стени от големи каменни блокове и има четири порти, фланкирани с по две четириъгълни кули. В централната част на каменната крепост е Вътрешният град, който включва двореца на хана, изграден от камък, езически храмове, жилища на боляри, култови и стопански постройки. Първоначално ханската резиденция е била дървена (разкрити са останки от дървена сграда с кръгъл план). При хан Омуртаг върху основите на стария дворец е построен т.нар. Омуртагов дворец или Тронна палата, който е с базиликален план (вероятно в апсидата е бил тронът на хана). Външният град, защитен от землено укрепление, е обитаван от обикновеното население. В него е издигната монументалната средновековна църква „Голямата базилика“, чийто олтар е върху по-стара църква, вероятно построена по време на покръстването.

В Плиска е имало помещения за търговски и стопански нужди, което свидетелства за развитието на ранната българска култура – магазини, занаятчийски работилници (бояджийски, тъкачески, тухларници и за керемиди, пещи и работилници за керамика и за обработка на метал и производство на метални изделия – ключове и брави, оръжия, занаятчийски и земеделски сечива, за направа на обсадни машини – стълби, тарани и др., златарски и други ателиета). От разкритите сгради – жилища (юрти, землянки и каменни жилищни постройки) и некрополи, се заключава, че българите и славяните са живеели смесено. В Плиска са открити най-ранните български каменни надписи, намерено е едно от най-интересните произведения на ранносредновековната българска торевтика – розетата от Плиска. Изработена е от